

AKTYWIZACJA POTENCJAŁU MIESZKAŃCÓW MIAST POLSKICH POPRAZ DZIAŁANIA ARTYSTYCZNE W OPARCIU O WYBRANE PRZYKŁADY

Anna Stasiak✉

ORCID: 0000-0003-3679-2241

Wydział Architektury, Politechnika Gdańska
ul. G. Narutowicza 11/12, 80-223 Gdańsk, **Polska**

ABSTRAKT

Obecnie ponad połowa mieszkańców globu zamieszkuje tereny zurbanizowane. Doprowadziło to do wyraźnego zagęszczenia ludności w miastach w przeciągu kilku ostatnich dziesięcioleci, a tym samym zmienił się tryb ich życia. W wielotysięcznych miastach coraz trudniej jest znaleźć pretekst i możliwość do nawiązania bliższych relacji z otaczającymi nas ludźmi. Działania artystyczne związane z tworzeniem i prezentowaniem sztuki w przestrzeniach publicznych są jedną z dróg pozwalających na aktywizację potencjału mieszkańców miast. Celem artykułu jest prezentacja pięciu drobnoskalowych przykładów realizacji artystycznych, dzięki którym można osiągnąć pozytywne efekty – uspołeczniające oraz estetyzujące przestrzeń miasta. W badaniach zastosowano metodę analizy opisowej wybranych przykładów.

Słowa kluczowe: projekty artystyczne, projekty partycypacyjne, potencjał mieszkańców miast, sztuka, przestrzeń publiczna

WSTĘP

W artykule poprzez analizę pięciu przykładów drobnoskalowych działań artystycznych autorka próbuje określić ich możliwości jako elementu estetyzującego przestrzeń oraz jako bodźca aktywizującego potencjał mieszkańców miast.

Jeszcze sto lat temu Polska była krajem typowo rolniczym. W 1921 r. $\frac{3}{4}$ ludności zamieszkiwało wsie (Gałęzowski). Zdecydowany napływ mieszkańców wsi do miast nastąpił tuż po wojnie, gdy nowa władza rozpoczęła przymusowy proces industrializacji i urbanizacji kraju. Skutkami tych działań była m.in. zmiana trybu życia mieszkańców miast, a w rezultacie zanik tradycyjnych więzi społecznych

(czyli bezpośrednich, osobistych, nieformalnych i trwałych kontaktów w obrębie jednej społeczności – np. społeczności sąsiedzkiej).

Według statystyk udostępnionych w październiku 2016 r. przez Departament Spraw Gospodarczych i Społecznych ONZ ponad połowa mieszkańców globu zamieszkuje miasta (United Nations 2016). Próg 50% przekroczone w 2005 r., a według prognoz moment kulminacyjny migracji nastąpi w 2050 r., gdy 70% ludności będzie zamieszkiwać tereny zurbanizowane.

W odpowiedzi na tak silne przemiany przestrzenne i gospodarcze pojawiła się potrzeba redefinicji dbania o przestrzeń publiczną. Konieczne staje się przeniesienie części odpowiedzialności dbania o przestrzeń publiczną z władz miasta na jego mieszkańców.

✉anna.stasiak@pg.edu.pl

Obecnie jedną z podejmowanych prób w polskich miastach jest aktywowanie potencjału mieszkańców miast poprzez działania artystyczne, wzbudzenie zainteresowania otaczającą ich przestrzenią i przekonanie, że dbanie o otoczenie również należy do nich. Artystyczny przekaz, że to mieszkańcy mają duży wpływ na to, jak może wyglądać i prosperować ich miasto, ma tu zasadnicze znaczenie.

SZTUKA W PRZESTRZENIACH PUBLICZNYCH

Za czas pierwszych upublicznień zbiorów muzealnych można przyjąć XVIII w., gdy powstały takie placówki jak *Musée du Louvre* w Paryżu czy *British Museum* w Londynie. Jednak rozkwit muzealnictwa przypadł na wiek XIX. Od tego czasu miejsca wystaw zajmowały coraz rozmaitsze przestrzenie, aż do końcowych dekad XX wieku, gdy sztuka zaczęła pojawiać się również w miejscach publicznych, przyjmując różnorodne formy.

Sztuka pojawiająca się w miejscu publicznym nie jest chroniona przez kontekst przestrzeni wystawiennej, a stopień nieprzewidywalności takich działań często jest zaskoczeniem nie tylko dla odbiorców, ale również samych twórców. Artysta w takiej scenarii nie może kontrolować takich czynników jak pogoda, światło, dźwięk otoczenia czy reakcja publiczności (Charzyńska 2013).

Działania artystyczne pojawiające się w przestrzeni publicznej są postrzegane jako niekomercyjne i antyelitarne. Uznawane są za próbę estetyzacji przestrzeni ubogich, często zdegradowanych. Takie zabiegi pozwalają obcować z kulturą większemu gronu odbiorców, często osobom, które nie mają możliwości lub chęci odwiedzenia muzeum czy galerii (Charzyńska 2013).

Sama obecność sztuki w miejscach publicznych, jak ulica, park czy supermarket nikogo nie dziwi. Miasto staje się przestrzenią wystawienniczą, a działania artystyczne w obrębie przestrzeni publicznych są działaniami coraz bardziej świadomymi ze strony

zarówno artysty, jak i odbiorcy. Samo zaś działanie zmierza do kontekstualnego nacechowania przestrzeni (Frydryczak 2010).

„Sztuki publicznej nie tworzy się w samotności; interakcja i współpraca są częścią jej natury” (Charzyńska 2013). Projekty tego typu coraz częściej włączają w działanie lokalną społeczność. W rezultacie już na etapie projektowania danego przedsięwzięcia twórcy muszą wziąć pod uwagę sytuację ekonomiczną, wykształcenie, wiek, oraz styl życia osób, do których całe przedsięwzięcie jest kierowane. Dodatkowo ważną kwestią jest kontekst danego miejsca, jego historii i tożsamości.

Jak piszą Erbel i Żakowska, „Projekty artystyczne pojawiające się na ulicach i placach to już nie tylko guerilla-akcje podważające zastany porządek społeczny i wykraczające poza znaną i rozpoznawaną estetykę. Sztuka staje się kolejnym uznanym językiem komunikacji między różnymi grupami społecznymi, przydatnym narzędziem konsultacji społecznej czy atrakcją, która może poprawić wizerunek miasta i pośrednio generować zyski” (Erbel i Żakowska 2012).

Działania artystyczne, propagujące kulturę i zachęcające ludzi do współdziałania w niej, mogą być tworzone i koordynowane zarówno przez artystów, jak i animatorów. Jedni i drudzy mają do zaoferowania wiele przydatnych umiejętności podczas tworzenia projektów partycypacyjnych. Osoby z wykształceniem artystycznym wiedzą, jakimi zabiegami i jakim rodzajem szeroko rozumianej sztuki można wywołać konkretne emocje i reakcje. Potrafią w sposób odważny i niekonwencjonalny naświetlić problemy, z którymi borykają się współcześni mieszkańcy miast; dodatkowo ich poszukiwania dotyczące rozwiązań trudnych czy problematycznych miejskich kwestii często przynoszą pozytywne rezultaty. Animatorzy mają równie istotną umiejętność: potrafią zaprosić użytkowników miasta do uczestnictwa, w sposób naturalny przekonują potencjalnych odbiorców – uczestników biernych, by zechcieli stać się przynajmniej na chwilę uczestnikami aktywnymi.

AKTYWIZACJA MIESZKAŃCÓW MIAST

Wprowadzenie

Instrumenty (najczęściej będące działaniami „miękkimi”, czyli: warsztaty, spotkania, akcje informacyjne czy akcje zachęcające do udziału w danym projekcie) używane w celu aktywizacji mieszkańców miast, które z pozoru wydają się drugorzędne, w praktyce mogą okazać się bardzo istotne i pomocne w osiągnięciu zamierzonego celu. Zabiegi artystyczne podejmowane w przestrzeni publicznej mają charakter komplementarny – łączą ze sobą działania przestrzenne z działaniami społecznymi, co w rezultacie może dać długofalowe, pozytywne i wymierne korzyści (Bizio 2010).

Działania szerzące kulturę mają różny zasięg oddziaływania, można je sklasyfikować następująco: jako działania oddolne, kierowane do lokalnych mieszkańców, bazujące na informacjach i działaniach zwrotnych małych społeczności, oraz na działania prowadzone na większą skalę opierające się na zewnętrznych odbiorcach, które pozwalają w pozytywny sposób zmienić odbiór danego fragmentu miasta (Bizio 2010). Dzięki takiemu szerokiemu spektrum odbiorców (lokalnych mieszkańców, jak i osób przybywających z zewnątrz) pojawia się możliwość poruszenia w sposób płynny i efektywny kwestii nie tylko istotnych dla lokalnych społeczności, ale i dla mieszkańców całego miasta.

W artykule scharakteryzowano przykłady działań artystycznych pochodzące z polskich miast, zakwalifikowano je do dwóch grup. W pierwszej ulokowano projekty przygotowane dla konkretnej przestrzeni, jednak bez udziału lokalnej społeczności w samym procesie tworzenia, mające na celu estetyzację danej przestrzeni, zwrócenie uwagi na konkretne miejsca, ich historie i problemy, które się tam pojawiają oraz na potencjał tych przestrzeni. W drugiej grupie znaleźć można przedsięwzięcia artystyczne powstające podczas ścisłej współpracy artystów i osób postronnych (mieszkańców osiedla czy osób zainteresowanych danym projektem). Głównym celem tych projektów była trwała zmiana podejścia osób zaangażowanych

w cały proces do przestrzeni, w której działali, oraz zachęcenie ich do podejmowania w przyszłości działań nie tylko skupionych na dobru jednostki, ale również na tych niosących korzyści dla całej społeczności.

Projekty dla miejsca

„Gdynia Playground”. Była to letnia akcja w latach 2011–2015 mająca na celu promocję designu w przestrzeni publicznej poprzez instalację interaktywnych projektów artystycznych. Tematy były różne, piąta – ostatnia – edycja opierała się na interpretacji terminu interakcja przez młodych twórców. Autorzy postanowili zaprojektować przestrzeń, która sprzyjała interakcji osób, przestrzeni miejskiej i znajdujących się w niej elementów pięciu instalacji.

Każda z pięciu edycji letniej akcji spotkała się z pozytywnym odbiorem i zainteresowaniem ze strony mieszkańców trójmiasta oraz osób odwiedzających Gdynię. Podczas trwania każdej z akcji dochodziło do interakcji nie tylko ludzi z zastanymi instalacjami, ale również pojawiało się współoddziaływanie na siebie różnych użytkowników.

Poprzez wprowadzenie w przestrzeń nadmorską elementów, które przy pierwszym spotkaniu zadawały się być często całkowicie nielogiczne i zaskakujące w tym miejscu, młodzi artyści dali mieszkańcom Gdyni i turystom możliwość nowego, alternatywnego spędzenia czasu wolnego wraz z innymi, zazwyczaj nieznanymi się, użytkownikami. Takie działanie uczyło użytkowników pasażu nadmorskiego spojrzenia na znaną im przestrzeń w sposób świeży, z innej, dotąd nieznaną im perspektywy. Przestrzeń nie tylko nabrała koloru i artystycznej aury, działania pozwoliły również na rozszerzenie funkcjonalności tego miejsca. Deptak nie był jedynie miejscem spacerowym, ale dzięki dodanym instalacjom czy meblom miejskim pojawił się pretekst do zatrzymania się tam na dłuższą chwilę (rys. 1, rys. 2).

Potwierdzeniem pozytywnego odbioru całego przedsięwzięcia było uhonorowanie „Gdynia Playground 2014: Nastrajanie Miasta” nagrodą w plebiscycie portalu „Sztuka krajobrazu” na najlepszą przestrzeń publiczną roku 2014 (Wojtowicz 2015).

Rys. 1. „Gdynia Playground 2011”

Fig. 1. ‘Gdynia Playground 2011’

Źródło: Trójmiasto.pl (2017)

Rys. 2. „Gdynia Playground 2013”

Fig. 2. ‘Gdynia Playground 2013’

Źródło: fot. Ł. Unterschuetz, Stafiej (2013)

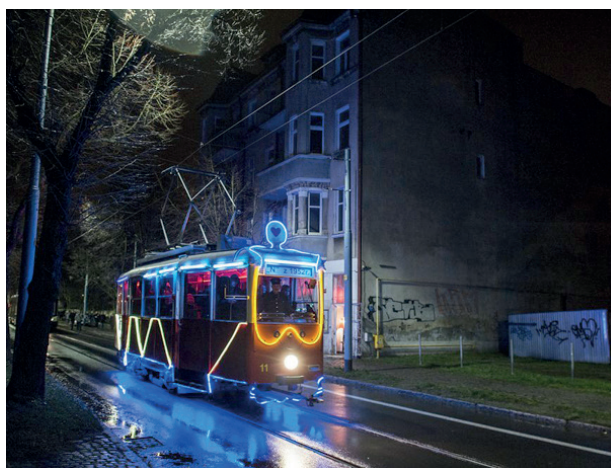
Source: photo by Ł. Unterschuetz, Stafiej (2013)

„Narracje”. Jest to festiwal odbywający się w Gdańsku od 2009 r. Celem twórców jest poprzez działania artystyczne wykreowanie nowych miejskich historii w oparciu o istniejące przestrzenie publiczne. Każdego roku inna dzielnica Gdańska zyskuje na kilka dni trwania danej edycji nowy, inspirujący kontekst.

„Narracje” są zbiorem prac artystów polskich i zagranicznych, których wspólnymi cechami są: silne zainteresowanie przestrzenią publiczną i jej rolą w mieście oraz tworzeniem projektów z zakresu sztuk wizualnych bazujących na technologii światła.

Do tej pory pojawiły się projekty będące projekcjami wideo na ścianach budynków, interwencje artystyczne w przestrzeni publicznej oraz video-instalacje ulokowane w sklepowych witrynach i we wnętrzach gdańskich galerii i instytucji kultury (Narracje. 2017) – rysunek 3 i rysunek 4.

Projekt ma na celu zachęcić mieszkańców miasta do odkrywania na nowo miejsc od dawna im znanych.

Rys. 3. „Narracje 2009”

Fig. 3. ‘Narrations 2009’

Źródło: Instytut Kultury... (2017)

Source: Institute of Urban... (2017)

Rys. 4. „Narracje 2012”

Fig. 4. ‘Narrations 2012’

Źródło: Sztuki wizualne... (2017) za: Festiwal Narracje 2012, fot. B. Kociumbas (materiały prasowe organizatora)

Source: Visual arts... (2017) for: Festival Narracje 2012, photo: B. Kociumbas (press materials of the organizer)

Artyści starają się, by oglądający zauważyli potencjał miasta jako przestrzeni publicznej kreowanej na nowo poprzez sztukę.

Projekty nie są jedynie obrazami wyświetlanymi na murach gdańskich domów, ale opowiadają konkretne historie, zwracają uwagę na ważne, aczkolwiek często zapomniane miejsca lub ściśle się z nimi wiążące wydarzenia historyczne. Działania te pozwalają za pomocą sztuki oraz zabawy zaprosić ludzi do spędzenia czasu razem, w jednej przestrzeni, odkrywania wspólnie nowych miejsc i zapoznawania się z informacjami dotyczącymi ich miasta. Ukazują konkretne dzielnice, ale również całe miasto z zupełnie innej perspektywy. Oświetlone mury, ściany stające się ekranem dla filmu lub instalacji uświadamiają ludziom, że miasto to nie tylko szare budynki, ale to społeczność i różne historie splatające się razem, zależności zachodzące między architekturą, sztuką a samymi mieszkańcami. Wszystkie te elementy są ważne dla poczucia tożsamości gdańszczan, mimo że sami mieszkańcy miasta często nie mają czasu i pretekstu, by się nad tym zastanowić, to właśnie organizatorzy „Narracji” dają im tę możliwość.

Każdego roku, mimo jesiennej aury, festiwal przyciąga duże grono odbiorców w różnym wieku i z różnych części aglomeracji trójmiejskiej. Potwierdza to słuszność i potrzebę organizowania takich projektów w przestrzeni miasta.

Instalacja w Kielcach autorstwa Leona Tarasewicza. Największa realizacja Leona Tarasewicza w przestrzeni publicznej powstała we wrześniu 2011 r. i stała na placu Artystów w Kielcach. Jej powierzchnia wynosiła 200 metrów kwadratowych. Całość mierzyła prawie trzy metry wysokości i kryła wewnątrz labirynt lusterek i malarstwa, na który składały się rzędy słupów pomalowanych w kolorowe, poziome pasy odbijających się w zwierciadłach ulokowanych na obrzeżnych ścianach instalacji (rys. 5, rys. 6). Całość nie miała dachu, a podłogę zbudowano z krutek budowlanych.

Celem artysty było stworzenie przestrzeni, w której widz czułby się, tak jakby przebywał wewnątrz obrazu. Wielość barw i liczba lusterek miały potęgować poczucie znalezienia się w innej rzeczywistości. Pomimo krótkiego czasu istnienia instalacji – sześciu

tygodni – pozytywnie odebrali ją mieszkańcy miasta i osoby przyjezdne (ArtNEWmedia 2011).

Plac Artystów jest typowym, niczym niewyróżniającym się kawałkiem przestrzeni miejskiej, która nie zachęca w żaden sposób mieszkańców miasta do przebywania w niej. Instalacja Tarasewicza pozwoliła kielczanom spojrzeć na ten fragment miasta z innej perspektywy. Poprzez ten projekt ożywiono przestrzeń placu i wzbudzone zaniepokojenie mieszkańców Kielc tym nietypowym jak na polskie realia projektem. Zazwyczaj działania artystyczne lokowane

Rys. 5. Instalacja w Kielcach autorstwa Leona Tarasewicza

Fig. 5. Installation in Kielce by Leon Tarasewicz

Źródło: fot. K. Pęczalski, Leon Tarasewicz, Instalacja... (2019)

Source: photo by K. Pęczalski, Leon Tarasewicz, Instalacja... (2019)

Rys. 6. Instalacja w Kielcach autorstwa Leona Tarasewicza

Fig. 6. Installation in Kielce by Leon Tarasewicz

Źródło: fot. M. Żak, Sobczyk (2015)

Source: photo by M. Żak, Sobczyk (2015)

w przestrzeni publicznej miasta mają bardziej otwartą formę dającą możliwość ocenienia dzieła z pewnej perspektywy, bez konieczności bezpośredniej interakcji widza z instalacją. W tym wypadku z zewnątrz obserwator mógł dostrzec jedynie czarne ściany i stelaż. Nie było możliwości zapoznania się z pracą z dystansu, osoba zainteresowana musiała podjąć trud i dosłownie wejść do instalacji ulokowanej na placu. Dzięki temu zabiegowi osoby znajdujące się w tej przestrzeni nie tylko przechodziły przez plac jak dotychczas, ale wielu z nich zatrzymało się by sprawdzić, co to za projekt; inni przyszli specjalnie po to, by wejść do „czarnej skrzynki”. Projekt pozwolił zmienić przynajmniej na chwilę postrzeganie tego miejsca. Plac na kilka tygodni zmienił się z miejsca przejścia w miejsce, w którym człowiek chce się zatrzymać. Mimo że instalacja zniknęła po sześciu tygodniach, to autorowi pracy udało się pokazać, że ta przestrzeń może być ciekawa, zapraszająca do spędzenia w niej czasu wolnego. Udowodnił, że można poprzez działania artystyczne zmienić dotychczasowe odruchy i zachowania użytkowników danego miejsca.

Dodatkowo za pomocą sztuki w przestrzeniach publicznych można zaprosić osoby z pozoru przypadkowe i całkowicie niezajmujące się tą dziedziną do współtworzenia z innymi. Sam wynik jest wtórny – najważniejsze jest, by mieszkańcy nie żyli obok siebie, a ze sobą, by współpraca przy projekcie przyniosła długofalową zmianę w podejściu partycypantów do współistnienia, a następnie współpracy i współtworzenia. Dodatkowo zaproszenie ludzi do włączania się w działania artystyczne wspomaga proces utożsamiania się uczestników z danym miejscem i wzmacnia ich poczucie przynależności do konkretnej grupy społecznej – w tym wypadku do tej zaangażowanej w działania nad projektem.

Uczestnictwo w takim przedsięwzięciu może być odbierane jedynie jako zabawa, spędzenie wolnego czasu, jednak po zakończeniu pracy współtwórcy najczęściej czują się odpowiedzialni za stworzoną rzecz czy przestrzeń. Pojawia się poczucie odpowiedzialności za dobro całej wspólnoty (nawet jeśli dotyczy to tylko małego fragmentu wspólnej przestrzeni, jak np. podwórka przed blokiem czy ogródka warzyw-

nego). Tego typu działania przybliżają do wykształcenia się w pełni obywatelskiego społeczeństwa – czyli takiego, w którym obywatele świadomie uczestniczą w życiu społeczności i czują się za nią odpowiedzialni.

Dobrymi przykładami takich działań są m.in. projekty angażujące lokalną społeczność: „Ogród Rzeźby Rolnej przy DOM-u” w Elblągu czy poziome murale na Zaspie w Gdańsku.

PROJEKTY ANGAŻUJĄCE LOKALNĄ SPOŁECZNOŚĆ

„Ogród Rzeźby Rolnej przy DOMu” w Elblągu

Ogród rzeźby rolnej stworzono z inicjatywy Arkadiusza Pasożyta, który wraz z mieszkańcami osiedla Kopernika zbudował chatę, następnie nazwaną DOMem (rys. 7). Znajdowała się ona na jednym z elbląskich osiedli zamieszkiwanych głównie przez osoby o niższym statusie materialnym. Wokół tej budowli powstał następny projekt bazujący na włączaniu w działania dzieci i młodzież z tamtejszego osiedla.

Projekt ogród rzeźby rolnej był nastawiony na rozwijanie zarówno umiejętności fizycznych, jak i społecznych młodych ludzi. Mieli oni za zadanie stworzyć grządki warzywne na trawniku wokół „DOMu” (rys. 8). Dzięki zastosowaniu drewnianych konstrukcji, dających możliwość pięcia się po nich roślinom, miały powstać zielone rzeźby nawiązujące do metalowych elbląskich form przestrzennych powstałych w latach 70. ubiegłego wieku, obecnie rozlokowanych w przestrzeniach publicznych miasta.

Praca z dziećmi okazała się niełatwa, niektóre nie chciały współpracować, a innych rodzice zupełnie nie interesowali się tym, co dzieje się z ich podopiecznymi w czasie spędzonym z inicjatorem całego przedsięwzięcia. Jednak ostatecznie powstał ogród, o który część z młodzieży dbała również po zakończeniu całego procesu (Pasożyt 2014).

Projekt był kierowany do osób młodych, niemających jeszcze silnie ugruntowanych poglądów i przyzwyczajęń, jednak żyjących w społeczności, która nie wykazywała dużego zainteresowania ich

wychowaniem czy zapewnieniem możliwości pożytecznego i rozwijającego umiejętności spędzenia czasu wolnego. Podczas pracy w ogrodzie rzeźby rolnej dzieci i młodzież poznawały się nawzajem, tworzyły mikrospołeczność, uczyły się, że wspólna praca jest bardziej produktywna, ale i przyjemniejsza. Autor zachęcał uczestników do wykonywania czyn-

Rys. 7. Prace nad „Ogrodem Rzeźby Rolnej przy DOMu” w Elblągu

Fig. 7. Work on the ‘Agricultural Sculpture Garden’ at the Elbląg House

Źródło: Parasite/Pasożyt (2019)

Source: Parasite/Pasożyt (2019)

Rys. 8. Prace nad „Ogrodem Rzeźby Rolnej” przy DOMu w Elblągu

Fig. 8. Work on the ‘Agricultural Sculpture Garden’ at the Elbląg House

Źródło: Parasite/Pasożyt (2019)

Source: Parasite/Pasożyt (2019)

ności, które przyniosły wizualny i namacalny efekt – szczególnie dla młodych osób ważne jest, by mogły zobaczyć wyraźny rezultat swoich działań – jeśli jest on zadowalający, zachęca je do dalszej pracy i podejmowania nowych wyzwań.

Efektem dodatkowym tego przedsięwzięcia było stworzenie przyjaznej przestrzeni miejskiej, zachęcającej do przebywania w niej razem różnych osób, niekoniecznie znających się wzajemnie.

Poziome murale na Zaspie w Gdańsku

Gdańska Zaspą jest miejscem, w którym można znaleźć największą w Polsce i jedną z największych na świecie galerii malarstwa ściennego. Znajduje się tam kilkadziesiąt murali namalowanych na ścianach bloków. Na skutek różnych muralowych festiwali oraz prywatnych przedsięwzięć prawie każdego roku pojawiają się tam nowe prace.

Wiosną 2017 r. na tym osiedlu powstały trzy poziome murale. Była to pierwsza tego typu realizacja w Trójmieście. Stworzono je w ramach akcji „Razem odnawiamy Zaspę!” zorganizowanej przez stowarzyszenie „Inicjatywa Miasto”. Prace powstały na chodniku przy styku ulic: Hynka i Braci Lewoniewskich. Autorami obrazów byli adepci „Gdańskiej Szkoły Muralu” oraz wolontariusze niezwiązani bezpośrednio ze szkołą muralu – głównie lokalni mieszkańcy (rys. 9, rys. 10).

Mimo że sam projekt przygotowali specjaliści, to do jego wykonania zaproszono również lokalną społeczność. Mieszkańcy poświęcili swój wolny czas, by wspólnymi siłami podnieść walory estetyczne i użytkowe przestrzeni, w której żyją i spędzają większość swojego wolnego czasu. Prace obejmowały nie tylko namalowanie na chodnikach wielkoformatowych obrazów, ale również uporządkowanie przestrzeni położonego niedaleko skweru, nasadzenie ozdobnych krzewów, posianie trawy oraz zbudowanie i ustawienie drewnianych ławek wzdłuż alejek (Borowski 2017).

Jak zauważa Erbel i Żukowska, ulokowanie mebli miejskich w przestrzeń wspólną, bądź wspólne ich stworzenie, a następnie użytkowanie przez lokalną społeczność „jest jednym ze sposobów nawiązania komunikacji między osobami o różnych kapitałach

kulturowych (...). Jest to forma obejścia barier wynikających z ograniczeń werbalnej komunikacji, która wymaga pewnych kompetencji kulturowych” (Erbel i Żukowska 2012).

W tym projekcie widać wyraźnie aspekt społeczny. Młodzi artyści i architekci razem pracowali z dziećmi i osobami dorosłymi na co dzień niezwiązanymi z działaniami przestrzennymi nad poprawą jakości przestrzeni miejskiej. Rezultatem ich działań była nie tylko poprawa odbioru tej przestrzeni, ale również zmiana zachowań i przyzwyczajeń mieszkańców.

Rys. 9. Prace nad poziomym murem na Zaspie w Gdańsku
Fig. 9. Work on a horizontal mural on Zaspia in Gdansk
Źródło: Gdańska Szkoła Muralu (2017)

Rys. 10. Poziomy mural na Zaspie w Gdańsku
Fig. 10. Horizontal murals on Zaspia in Gdansk
Źródło: Gdańska Szkoła Muralu (2017)

Zyskali oni przyjazne miejsce do spędzenia czasu wolnego oraz pokazano im, jak ważna jest praca wspólna i jeden wyraźny cel, a także jak wiele może osiągnąć zgodna wspólnota. Dzięki temu przedsięwzięciu miejsce stało się chętniej odwiedzane i użytkowane nie tylko przez mieszkańców osiedla, ale również przez innych mieszkańców Trójmiasta.

WNIOSKI

Ogólny potencjał mieszkańców miast jest bardzo wysoki. Aktywizacja go wymaga jednak nakładu pracy wielu osób. Jedną z dróg pozwalających na jego uaktywnienie i rozwinięcie są projekty artystyczne wprowadzane w przestrzenie publiczne.

Artyści przed przystąpieniem do pracy muszą zapoznać się z profilem adresatów działań, zebrać informacje na temat przestrzeni, w której zamierzają działać. Jeżeli ten etap zostanie wykonany w sposób odpowiedni, dalsze działania mogą przynieść pozytywne rezultaty podczas samego tworzenia projektu (jak zaangażowanie lokalnych mieszkańców w tworzenie poziomego muralu na Zaspie i uporządkowanie fragmentu dzielnicy w pobliżu malunku), w trakcie jego trwania (corocznie rosnące zainteresowanie „Narracjami”), jak i po jego zakończeniu (dbanie młodzieży o roślinne rzeźby w „Ogrodzie Rzeźby Rolnej przy DOMu”, już po zakończeniu całego projektu). Działania podejmowane przez artystów w przestrzeni publicznej mają w sobie element świeżości, który przyciąga odbiorców. Pozwala to na zaprezentowanie miasta (parków, skwerów, fasad budynków) jego mieszkańcom z innej perspektywy. Takie przedsięwzięcia mają ostatecznie wpływ na całościowe odbieranie i ocenianie miasta. Animatorzy i artyści zwracają uwagę na to, co zapomniane przez mieszkańców lub na to, czego władze miasta starają się nie zauważać.

Wprowadzony przez autorkę podział projektów artystycznych w miastach polskich na dwie grupy był podyktowany różnymi rezultatami tych projektów.

Projekty dla miejsca – są to najczęściej działania punktowe o charakterze tymczasowym. Mają na celu zwrócenie uwagi mieszkańców miast na konkretne przestrzenie, ich problemy, ale i potencjał.

Artyści swoimi interwencjami w przestrzeń publiczną miasta starają się zachęcić mieszkańców do odwiedzania niegdys omijanych miejsc. Często takie projekty prowadzą do zmiany ogólnego odbioru dzielnicy czy całego miasta, a to następnie pozwala na wytworzenie się nowych więzi mieszkańców miast z przearanżowanymi przestrzeniami.

Fragmety dzielnic uprzednio nieciekawe, omijane, niezauważane, często zaniedbane, z którymi trudno było czuć się związanym, stały się miejscami kojarzonymi z ciekawymi wydarzeniami, interesującą estetyką i miłą atmosferą. Dzięki przeprowadzeniu tymczasowych zmian udowodniono, że miejsca te mają duży potencjał jako przestrzenie wspólne, w których można spędzić przyjemnie czas wolny.

Projekty angażujące lokalną społeczność są to działania artystyczne, których celem nie jest jedynie estetyzacja przestrzeni, ale również próba integracji lokalnej społeczności oraz odpowiedź na narastające w ostatnich dekadach problemy społeczne. Tego typu działania przynoszą dalej idące pozytywne rezultaty niż te uzyskiwane podczas „projektów dla miejsca”. Dzięki świadomemu zaangażowaniu lokalnej społeczności w tworzenie lub realizację projektu (albo w jedno i drugie) mogą wytworzyć się między współpracującymi więzi i poprawić się stosunki sąsiedzkie. Możliwe jest ponadto zbudowanie więzi między osobami pracującymi a przekształcanym miejscem.

Mimo że omówione w pracy oba rodzaje działań artystycznych wprowadzanych w przestrzenie publiczne polskich miast są kreowane w odmienny sposób i przynoszą różne efekty, nie można im odmówić pełnienia ważnej funkcji w zmianach odbioru przestrzeni zurbanizowanych. Pobudzają ponadto do kreatywnego myślenia o przestrzeni oraz biorą udział w pozytywnych przemianach społecznych zachodzących wśród mieszkańców miast.

PIŚMIENNICTWO

ArtNEWmedia. (2011). Nowa ogromna realizacja Leona Tarasewicza w przestrzeni publicznej powstanie w Kielcach (Leon Tarasewicz's huge new realization in the public space will take place in Kielce), http://artnewmedia.pl/anm_galeria/pl/archive/event-

s/26uWmdPgnKTMm4ZrpWVrapOeZJdqbg.htm, dostęp (access): 2.05.2017.

Bizio, K. (2010). *Kultura i sztuka w procesie rewitalizacji miast* (Culture and art in the process of urban revitalization). Printshop, Szczecin, ss.15, 18.

Borowski, R. (2017). Pierwsze poziome murale na Zaspie (First horizontal murals on Zaspa), <http://kultura.trojmiasto.pl/Pierwsze-poziome-murale-na-Zaspie-n112188.html>, (access): 1.05.2015.

Charzyńska, J. (2012). *Sztuka i przestrzeń publiczna* (Art and public space). Centrum Sztuki Współczesnej Łaźnia, Gdańsk, ss. 9, 10.

Ebel, J., Żakowska, M. (2012). *Sztuka w przestrzeni publicznej*, w: *Partycypacja. Przewodnik krytyki politycznej* (Art in public space, in: Participation. A guide to political criticism). Red. P., Sadura, J., Erbel. Wydawnictwo Krytyki Politycznej, Warszawa, ss. 254, 267.

Frydryczak, B. (2010). *Miasto-park. Próba poszukiwania wzajemnych relacji między sztuką i naturą w przestrzeni miejskiej*, w: *Sztuka – kapitał kulturowy polskich miast* (The city-park. An attempt to search for mutual relations between art and nature in the urban space, in: Art – cultural capital of Polish cities). Wydawnictwo Naukowe UAM, Poznań, s. 85.

Gałęzowski, M. *Spółczesność II Rzeczypospolitej* (Society of the Second Republic), <http://www.polska1918-89.pl/spoleczenstwo-ii-rzeczypospolitej,22.html>, dostęp (access): 6.03.2017.

Gdańska Szkoła Muralu (Gdansk School of Mural), <https://www.facebook.com/Gda%C5%84ska-Szko%C5%82a-Muralu-166179676747411/>, dostęp (access): 05.05.2017.

Instytut Kultury Miejskiej. *Narracje* (Institute of Urban Culture. Narrations), <http://ikm.gda.pl/projekt/narracje/>, dostęp (access): 5.05.2017.

Leon Tarasewicz, *Instalacja malarska*, Wystawa na placu Artystów w Kielcach w 2011, fot. Fundacja Nowa Przestrzeń Sztuki (Leon Tarasewicz, Painting installation, Exhibition at the Artists' Square in Kielce in 2011). Fundacja promocji sztuki "Niezła sztuka", https://niezlasztuka.net/3-instalacja_malarska_autorstwa_leona_tarasewicza_wystawa_na_placu_artystow_w_kielcach_w_2011/, dostęp: 8.05.2019.

Narracje (Narrations), <http://narracje.eu/>, dostęp (access): 1.05.2017.

Pasożyt, A. (2014). *Ogród Rzeźby Rolnej przy DOMu* (Elbląg, PL) [Garden of Agricultural Sculpture at the House (Elbląg, PL)], <http://blog.parasite.pl/2014/07/>

- agri-sculpture-garden-around-home-ogrod.html, dostęp (access): 5.05.2017.
- Parasite/Pasożyt, Agri-Sculpture Garden at HOME/Ogród Rzeźby Rolnej przy DOMu (Elbląg, PL), 16.07.2014, <http://pasozyt.blogspot.com/2014/07/?m=0>, dostęp (access): 8.05.2019.
- Sobczyk, I. (2015). Hołd artysty dla Śląska. Nowe dzieło Leona Tarasewicza (Tribute to the artist for Silesia. New work of Leon Tarasewicz), <http://katowice.wyborcza.pl/katowice/51,35018,18260324.html?i=5&disableRedirects=true>, dostęp (access): 8.05.2019.
- Stafiej, Ł. (2013). Usiądź w wielkim leżaku nad morzem w Gdyni (Sit in a big deckchair by the sea in Gdynia). Trójmiasto.pl, <https://www.trojmiasto.pl/wiadomosci/Usiadz-w-wielkim-lezaku-nad-morzem-w-Gdyni-n70690.html>, dostęp (access): 5.05.2017.
- Trójmiasto.pl. Gdynia Playground, http://www.trojmiasto.pl/Gdynia-Playground-imp205619.html#fb_id:0,pozycja:0, dostęp (access): 5.05.2017.
- Sztuki wizualne. Znamy wyniki naboru projektów na Festiwal Narracje 2013 (Visual arts. We know the results of the recruitment of projects for the 2013 Narration Festival), 27.06.2013, O.pl, <http://news.o.pl/2013/06/27/festiwal-narracje-2013-nabor-projektow-wyniki-gdansk/#/>, dostęp (access): 5.05.2017.
- United Nations. (2016). The World's Cities in 2016 – Data Booklet, http://www.un.org/en/development/desa/population/publications/pdf/urbanization/the_worlds_cities_in_2016_data_booklet.pdf, dostęp (access): 25.02.2017.
- Wojtowicz, W. (2015). Gdynia Playground 2015: Inter:Akcja! (Gdynia Playground 2015: Inter: Action!), <http://urbnews.pl/gdynia-playground-2015-interakcja/>, dostęp (access): 1.05.2017.

ACTIVATION OF THE POTENTIAL OF THE INHABITANTS OF POLISH CITIES THROUGH ARTISTIC ACTIVITIES BASED ON SELECTED EXAMPLES

ABSTRACT

Currently, over half of the inhabitants of our globe live in urbanised areas. This has led to a significant increase in population density in cities over the last few decades, and thus has changed the lifestyle of their residents. In thousands of cities, it is increasingly difficult to find a pretext and the opportunity to establish closer relationships with the people around us. Artistic activities related to the creation and presentation of art in public spaces are one of the ways to activate the potential of urban residents. The aim of the article is to analyse five small-scale artistic activities defining spatial procedures, thanks to which positive effects can be achieved – socialising and making space more aesthetic.

Key words: artistic projects, participation projects, potential of city dwellers, art, public space